

**Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta**

Celostátní referendum v České republice

Studentská vědecká a odborná činnost

Kategorie: magisterské studium

estné prohlášení a souhlas s publikací práce

Prohlašuji, že jsem práci předkládanou do VII. ročníku Studentské vědecké a odborné společnosti (SVO) vypracoval samostatně za použití literatury a zdrojů v ní uvedených. Dále prohlašuji, že práce nebyla ani jako celek, ani z podstatné části dříve publikována, obhájena jako součást bakalářské, diplomové, rigorózní nebo jiné studentské kvalifikační práce a nebyla předložena do předchozích ročníků SVO či jiné soutěže.

Souhlasím s užitím této práce rozšiřováním, rozmnožováním a sdělováním ve veřejnosti v neomezeném rozsahu pro účely publikace a prezentace PF UK, včetně užití třetími osobami.

V Praze dne

.....

Jakub Procházka

Obsah

Úvod.....	1
I. Prameny právní demokracie v ústavním pořádku ČR.....	2
II. Celostátní referendum v Československu (1918-1992) a vznik Ústavy ČR.....	3
III. Návrhy ústavních zákonů o celostátním referendu v ČR.....	5
A) Vládní návrh ústavního zákona o referendu z roku 2000.....	6
B) Vládní návrh ústavního zákona o referendu z roku 2001.....	8
C) Vládní návrh ústavního zákona o celostátním referendu z roku 2005.....	10
D) Vládní návrh ústavního zákona o celostátním referendu z roku 2012.....	12
E) Poslanecký návrh ústavního zákona o celostátním referendu z roku 2014.....	15
IV. Referendum o přistoupení České republiky k Evropské unii.....	19
Závěr.....	22
Seznam použitých zdrojů.....	25

Úvod

V naprosté většině svobodných států, které můžeme označit za demokratické, je využíván model zastupitelské demokracie (taktéž reprezentativní či nepřímé), tedy formy vlády, která je založena na principu volby zástupců občanů státu v pravidelných volbách. Model demokracie přímé je, naproti tomu, vzhledem k potu občanů státu a potu funkcí státu, v současné době velmi obtížně proveditelný. V moderních právních systémech se proto ve větší či menší míře objevují pouze prvky přímé demokracie, v jejímž rámci o jednotlivých záležitostech rozhodují všichni občané přímo. Prvopříkladky demokracie jsou spojovány s athénskými městskými státy, kde byla vykonávána prapředevším přímo občany na politickém rozhodování státních záležitostí. Rozkládal se na malém území a jen nevelká část jeho obyvatel měla statut plnoprávných občanů, byla tedy značně omezena.¹ V současné době se za vlajkovou loď přímé demokracie považuje Švýcarsko, kde „(d)odnes jako historická rarita, založená údajně již ve 13. století, fungují i shromáždění oprávněných voličů v kterých švýcarských kantonů (např. Landsgemeinde v Appenzellu-Innerrhoden) nebo obdobně i švýcarských obcí (Gemeindeversammlung). (...) V obcích je pravomoc těchto shromáždění v podstatě redukována na schvalování rozpočtu obce a vyjádření stanoviska ke zprávám předkládaným starostou obce.“² A proto tento systém nelze přeceňovat, dodnes se ve Švýcarsku konají referenda průměrně čtyřikrát do roka, a to na každém stupni státní správy.³

Za hlavní nástroje přímé demokracie se obecně považuje referendum, lidová iniciativa (požadavek lidu vůči státnímu orgánu s návrhem na řešení určitého problému), plebiscit (dotaz k obyvatelům určitého území a vyjádření k jeho dalšímu osudu), odvolání (projev vůle lidu v personálních otázkách, odvolání nositele voleného úřadu během funkčního období) a petice (návrh, dotaz, kritika či stížnost adresovaná

¹ PAVLÍ EK V. a kolektiv: *Ústavní právo a státov da, I. díl. Obecná státov da*. 1. vydání. Praha: Linde Praha a.s. – Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Holkové a Jana Tuláka, Opletalova 35, 115 51 Praha 1, 1998, 365 s. ISBN 80-7201-141-3. Str. 176

² Tamtéž. Str. 183

³ BERAMENDI, Virginia, et al. *Direct Democracy: The International IDEA Handbook*. [s. l.]: International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 2008. Str. 26. ANTOŠ M., WINTR J. (eds.): *Volby, demokracie a politické svobody*. Praha: Leges, 2010, 224 s. ISBN 978-80-87212-62-2. Str. 130

státnímu orgánu).⁴ Dále se v práci zaměřím na problematiku referenda, zejména referenda celostátního.

Obecně lze říci, že pojem demokracie je chápána jako jedna z možností podílu na výkonu státní moci, jako doplňkový zdroj demokratického rozhodování ve státě. Kritériem pro odlišení demokracie přímé od demokracie zastupitelské je zejména způsob, jakým se lid rozhodování účastní a zda je projevená v jeho bezprostřední rozhodující. Argumentem pro širší využití přímé demokracie je zejména rozšíření možnosti občanů vyjádřit názor i jindy, než během voleb. Mezi argumenty proti patří „krátkozrakost“ velkého množství občanů a neschopnost smysluplného plánování, možnost manipulace mas a zejména zjednodušování problémů.

I. Prameny přímé demokracie v ústavním pořádku ČR

Česká republika je postavena na principech zastupitelské demokracie, které jsou vyjádřeny v ústavním pořádku. Základem je ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky (dále také „Ústava“), konkrétně pak čl. 2, odst. 1, který stanoví: „*Lid je zdrojem veškeré státní moci; vykonává ji prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní.*“⁵ A коли instituty přímé demokracie nejsou upraveny bezprostředně, jejich základ je stanoven v čl. 2, odst. 2: „*Ústavní zákon může stanovit, kdy lid vykonává státní moc přímo.*“⁶ Podrobnější řešení otázky přímého výkonu státní moci lidem bylo tedy odloženo, nicméně došlo k převedení formy – ústavního zákona. Další odkaz na přímou demokracii můžeme nalézt v čl. 10a, odst. 2, který je lex specialis vzhledem k možnému zákonu o celostátním referendu. Je východiskem pro řešení situace, kdy by byla ústavním zákonem stanovena nutnost souhlasu s mezinárodní smlouvou, která přináší některé pravomoci orgánů České republiky na mezinárodní organizaci nebo instituci, v referendu. „*Demokratický právní stát v ČR přepouští přímou demokracii jak na centrální úrovni, tak v místech. (...) Trvalé zavedení přímé demokracie na celostátní úrovni Ústava umožnila, ale jako pravidlo nezavedla.*“⁷

⁴ PAVLÍ EK V. a kolektiv: *Ústavní právo a státov da, I. díl. Obecná státov da*. 1. vydání. Praha: Linde Praha a.s. – Právnícké a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Holkové a Jana Tuláka, Opletalova 35, 115 51 Praha 1, 1998, 365 s. ISBN 80-7201-141-3. Str. 184 a násl.

⁵ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, čl. 2 odst. 1

⁶ Tamtéž, čl. 2 odst. 2

⁷ PAVLÍ EK V. a kolektiv: *Ústavní právo a státov da, II. díl. Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vydání. Praha: Leges, 2011, 1120 s. ISBN 978-80-87212-90-5. Str. 371

V ústavním po řádku lze nalézt zmínku o p ímé demokracii také v usnesení eské národní rady . 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod (dále také „Listina ZPaS“). V oddíle obsahujícím politická práva, konkrétn v l. 21 odst. 1 („*Ob ané mají právo podílet se na správ ve ejných v cí p ímo nebo svobodnou volbou svých zástupc*“)⁸ jsou její principy zmín ny sou asn s principy demokracie zastupitelské.

II. Celostátní referendum v eskoslovensku (1918-1992) a vznik Ústavy R

Zatímco zákon . 37/1918 Sb., o prozatímní ústav , v sob žádné prvky celostátní p ímé demokracie neobsahoval, v zákon . 121/1920 Sb., kterým se uvozuje Ústavní listina eskoslovenské republiky (dále také „Ústava 1920“), se v §46 tato možnost objevuje. Je zde ozna ována jako „*hlasování lidu*“ a po ítalo se s ní v p ípad , kdy Národní shromážd ní zamítlo vládní návrh zákona a vláda se jednomysln usnesla, aby hlasování lidu rozhodlo, zda se zamítnutý vládní návrh stane zákonem (s výjimkou zákon , „*jimiž má býti m n na nebo dopln na ústavní listina a její sou ásti*“).⁹ Hlasovací právo m l mít každý, kdo byl oprávn n volit do poslanecké sn movny, tedy ob ané starší jednadvaceti let. Odstavec t i obsahoval odkaz na provád cí zákon, jenž m l obsahovat další podrobnosti (nap . zp sob vyhlášení, vázanost Národního shromážd ní rozhodnutím lidu), nicmén tento zákon nebyl Národním shromážd ním schválen a z ejm také proto k praktickému využití §46 Ústavy 1920 nikdy nedošlo, jak ostatn uvádí i u ebnice ústavního práva profesora Pavlí ka: „*Ve velmi omezené mí e ústava zavedla v zákonodárství i p ímou demokracii v podob referenda. Iniciativa k n mu p íslušela výlu n vlád , která se mohla obrátit p ímo k lidu s návrhem zákona, který byl parlamentem odmítnut (nesm lo jít o ústavní zákon). Referendum m lo být zárukou proti p ípadné svémoci parlamentu. Protože však nebyl p íjat ani provád cí zákon, nebylo referendum po celé období platnosti ústavy proveditelné.*“¹⁰

Ústava 9. kv tna z roku 1948 již v úvodním Prohlášení stanovila, že eskoslovenská republika je „*stát lidové demokracie, v n mž si lid svými zástupci*

⁸ Usnesení p edsednictva eské národní rady . 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako sou ásti ústavního po řádku, l. 21 odst. 1

⁹ Zákon . 121/1920 Sb., kterým se uvozuje Ústavní listina eskoslovenské republiky, §46 odst. 1

¹⁰ PAVLÍ EK V. a kolektiv: *Ústavní právo a státov da, II. díl. Ústavní právo eské republiky*. 1. úplné vydání. Praha: Leges, 2011, 1120 s. ISBN 978-80-87212-90-5. Str. 75

*zákony nejen dává, nýbrž je i svými zástupci také sám vykonává,*¹¹ Odkazy na zástupce lidu jsou naprosto zejmé. Ustanovení, týkající se přímo ústí lidu na celostátním rozhodování, bychom hledali marně, stejně jako v Ústavě československé socialistické republiky, tedy v ústavním zákoně č. 100/1960 Sb. K žádné změně pak nedochází ani po přijetí ústavního zákona č. 143/1968 Sb., o československé federaci.

V roce 1990 byl přijat zákon č. 294/1990 Sb., který novelizoval Ústavu z roku 1960 a umožňoval rozhodování občanů v obcích místní samosprávy prostřednictvím obecních shromáždění i referend.¹²

V roce 1991 byl pod číslem 327 Federálním shromážděním přijat ústavní zákon o referendu. Celostátní referendum podle tohoto zákona bylo však možné vyhlásit pouze v případě rozhodování o základních otázkách formy státoprávního uspořádání SFR. Jednalo se o dva taxativně stanovené případy, v nichž bylo zároveň referendum stanoveno jako obligatorní: požadavek na vystoupení české republiky z federace za prvé a požadavek Slovenské republiky na vystoupení z federace zadruhé. Počítalo se s tím, že referendum vyhlásí prezident na návrh Federálního shromáždění po vyjádření Národních rad v obou republikách, nebo na návrh jedné Národní rady v příslušné republice. Rozhodnutí bylo přijato a bylo závazné, byl-li vysloven souhlas více než jedné poloviny oprávněných voličů v každé z republik, případně nadpoloviční většiny oprávněných voličů jednotlivé republiky, v níž by referendum probíhalo. Ústavní zákon v § 7 obsahoval odkaz na prováděcí zákon, jenž měl být přijat Federálním shromážděním.¹³ Pro nakonec zákon nebyl využit při rozdělení federace, naznačuje doc. Grónský ve svém článku *Jak zmarit celostátní referendum: „U nás konečně existuje zkušenost s nekonaným referendem o ne/zániku československé federace, kde spory o otázku byly jedním z klíčových důvodů toho, že se referendum nekonalo a česko-slovenský rozchod byl pak řešen rozhodnutími národních rad a ústavními zákony Federálního shromáždění.*¹⁴

Při tvorbě ústavy pro samostatnou českou republiku zaznívaly hlasy, které prosazovaly zapracování institutu přímo demokracie, na druhou stranu se pak našla i

¹¹ Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava československé republiky, Prohlášení

¹² Ústavní zákon č. 294/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava československé socialistické republiky a ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci, a kterým se zkracuje volební období národních výborů

¹³ Ústavní zákon č. 327/1991 Sb., o referendu

¹⁴ GRONSKÝ J.: *Jak zmarit celostátní referendum.* Článek publikovaný 11. 4. 2012 zde: <http://jinepravo.blogspot.cz/2012/04/jan-gronsky-jak-zmarit-celostatni.html>

ada odp rc : „Mezi p edstaviteli vládní koalice však tehdy p evládali neústupní odp rci jakýchkoli forem p ímé demokracie, se špatn skrývanou obavou z p edem neodhadnutelných takto dosažených rozhodnutí, stejn jako se strachem z konkurence, p ípadné náhrady moci zákonodárné. (...) a pokud by k n emu takovému m lo snad dojít i na úrovni celostátní, pak pouze ve form referenda poradního, pro státní orgány tak právn nezávazného.“¹⁵ Zp sob, jakým byla nakonec sporná otázka vy ešena, je již uveden výše.

III. Návrhy ústavních zákon o celostátním referendu v R

Pojem „referendum“ se dostává do eského ústavního po ádku až novelizací Ústavy zákonem . 395/2001 Sb., tedy tzv. euronovelou. Nov byl p idán, mimo jiné, lánek 10a, který stanoví: „K ratifikaci mezinárodní smlouvy uvedené v odstavci 1 je t eba souhlasu Parlamentu, nestanoví-li ústavní zákon, že k ratifikaci je t eba souhlasu daného v referendu.“¹⁶ Od vzniku samostatné eské republiky do prvního tvrtletí roku 2014 spat ily návrhy ústavního zákona o celostátním referendu sv tlo sv ta hned n kolikrát.¹⁷ K podrobn jšímu prozkoumání jsem zvolil vládní návrhy ústavních zákon z let 2000, 2001, 2005 a 2012. Po p ed asných volbách na podzim 2013 byly p edstaveny dva poslanecké návrhy - první prost ednictvím sn movního tisku 114/0, druhý prost ednictvím sn movním tisku 116/0, oba již v roce 2014. Do podrobn jšího popisu zahrnu první zmín ný, protože je jedním z nejaktuáln jších, navíc je, v porovnání s vládními návrhy, nejrozdíln jší. Ze zkoumaných nabízí navíc nejliberáln jší pohled na problematiku celostátního referenda.

¹⁵ PAVLÍ EK V. a kolektiv: *Ústavní právo a státov da, II. díl. Ústavní právo eské republiky*. 1. úplné vydání. Praha: Leges, 2011, 1120 s. ISBN 978-80-87212-90-5. Str. 316

¹⁶ Ústavní zákon . 1/1993 Sb., Ústava eské republiky, l. 10a odst. 2

¹⁷ Vý et sn movních tisk (dále také „ST“) od vzniku samostatné R do prvního tvrtletí roku 2014, v nichž jsou obsaženy návrhy ústavního zákona o celostátním referendu (krom dále podrobn ji popisovaných): ST 494 z roku 1993 (návrh poslanc , zamítnut) ST 1874 z roku 1995 (návrh poslanc , nebylo možné, aby referendum iniciovali ob ané, zamítnut), ST 2096 z roku 1996 (návrh poslanc , zamítnut v 1. tení) ST 104 z roku 1996 (návrh poslanc , vráceno Senátem), ST 149 z roku 1997 (návrh poslanc , nebylo možné, aby referendum iniciovali ob ané, zamítnut ve 3. tení), ST 18 z roku 1998 (návrh poslanc , nebylo možné, aby referendum iniciovali ob ané, zamítnut ve 2. tení), ST 120 z roku 1999 (návrh poslanc , zamítnut ve 3. tení), ST 134 z roku 2007 (návrh poslanc , zamítnut v 1. tení), ST 192 z roku 2007 (návrh poslanc , neschválen) ST 8 z roku 2010 (návrh poslanc , zamítnut v 1. tení), ST 520 z roku 2011 (návrh poslanc , zamítnut v 1. tení), ST 116 z roku 2014. Sn movní tisky obsahovaly také návrhy na vyhlášení celostátních referend o konkrétních otázkách, zam ím se však pouze na návrhy ústavních zákon o celostátním referendu obecn .

Možnost, nikoli povinnost přijetí zákona o celostátním referendu připomíná Karel Klíma v Komentáři k Ústavě a Listině: „Lid v souladu s (...) ústavním příkazem nemusí požívat možnosti podílet se formou referenda přímo na výkonu státní moci, nebo Ústava takový požadavek na přijetí ústavního zákona neformuluje výslovně, nýbrž alternativně.“¹⁸

Návrh na vyhlášení ad hoc celostátního referenda byla celá řada, z poslední doby například návrh na vyhlášení celostátního referenda o majetkovém vyrovnání s církvemi,¹⁹ z doby dříve pak například návrh na vyhlášení celostátního referenda o umístění prvku protiraketové obrany²⁰ i o uvedení jaderné elektrárny Temelín.²¹

A) Vládní návrh ústavního zákona o referendu z roku 2000

V roce 2000 byl Poslanecké sněmovně předložen vbec první vládní návrh ústavního zákona o celostátním referendu. Stalo se tak prostřednictvím sněmovního tisku č. 695. Z formálního hlediska byl návrh rozdělen do tří částí, celkem obsahoval 8 článků. Byla zdůrazněna výjimečnost a doplňkovost přímé demokracie v podobě referenda.

V referendu mohlo být, podle tohoto návrhu, rozhodováno o zásadních otázkách vnitřní a zahraniční politiky státu. Žádné další pozitivní vymezení návrh neobsahoval a byl v této části velmi obecný, nevedl ani demonstrativní příklady. Naopak negativní vymezení otázek obsaženo bylo, a to taxativně. Rezolutní zákaz byl dán otázkám směřujícím ke změně podstatných náležitostí demokratického státu, tedy odkaz na čl. 9 odst. 2 Ústavy; dále pak zasahování do ústavně zaručených práv a svobod, do zákonných povinností a celkově do moci zákonodárné. Jistou problematívností tohoto zákazu zmíňuje doc. Grönský: „V celém světě je celostátní referendum přímým rozhodováním občanů doplněním zastupitelské demokracie, tj. ústavodárné a zákonodárné funkce zastupitelských sborů. Ve světě se referendem v rámci ústavy, zásahy do občanských a lidských práv a svobod, nikde dokonce amnestie. (...) celostátní referendum, které nemá zasáhnout do společenských

¹⁸ KLÍMA K. et al.: *Komentář k Ústavě a Listině*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Benčík, 2009, 1441 s. ISBN 978-80-7380-140-3. Str. 60

¹⁹ Dostupné zde: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=6&T=519>

²⁰ Dostupné zde: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=5&t=42>

²¹ Dostupné zde: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=3&t=667>

vztah regulovaných zákonem (nemluví o ústav) je paskvil.“²² Bylo zakázáno rozhodovat o otázkách v rozporu s mezinárodními závazky ČR, o otázkách úpravy příjmu ve stejných rozpočtech, o ustanovování a odvolávání osob do a z funkcí a konečně byl dán zákaz zásahu do moci soudní. Hlasovací právo měl každý občan s aktivním volebním právem do Senátu, dle čl. 18 odst. 3 Ústavy tedy každý občan starší osmnácti let. Možnost hlasovat však byla omezena pouze na území republiky, tj. v cizině hlasování neprobíhalo.

Referendum mohl vyhlášovat prezident republiky na návrh komory Parlamentu, vlády, případně 300 000 občanů oprávněných v referendu hlasovat, a to vždy do 30 dnů od doručení návrhu. Ve stejné době mohl být prezidentovi umožněno, aby odmítl návrh na vyhlášení referenda, ale pouze tehdy, když považoval otázku za nepřijatelnou, nejednoznačnou nebo nesrozumitelnou. Návrh pak musel předložit Ústavnímu soudu, který buď prezidentovy výtky přijal a umožnil toto odmítnutí, nebo výtky odmítl a potvrdil předloženou otázku. Jednalo se tak o preventivní kontrolu ústavnosti referenda. V případě potvrzení byla prezidentovi stanovena povinnost vyhlásit referendum do 15 dnů od vykonatelnosti rozhodnutí Ústavního soudu. Vyhlášení mohl probíhat zveřejněným rozhodnutím prezidenta republiky ve Sbírce zákonů. Referendum se pak muselo konat nejpozději devadesát a nejpozději sto dvacet dnů od obdržení návrhu či vykonatelnosti rozhodnutí Ústavního soudu.

Diskutabilní bylo stanovení kvora nutného pro platnost – návrh byl přijat, vyslovila-li souhlas nadpoloviční většina občanů oprávněných hlasovat. Dodatková zpráva k tomuto uvádí následující: „Aby výsledek referenda reflektoval názor kvalifikované většiny občanů, jíž se otázka v referendu týká, navrhuje se v odstavci 1 stanovit, že návrh předložený v referendu je přijat, vyslovila-li se pro něj nadpoloviční většina oprávněných voličů, přičemž aby mohlo být v referendu rozhodnutí přijato, musí se hlasování zúčastnit rovněž nadpoloviční většina oprávněných osob.“²³ Argumentuje reflexí názoru kvalifikované většiny občanů, opačný názor vyjadřuje dodatková zpráva jednoho z dalších návrhů, jež je citován níže. Před vyhlášením výsledku hlasování mohl jeho průběh z hlediska ústavnosti

²² GRONSKÝ J.: *Jak zmařit celostátní referendum*. Článek publikovaný 11. 4. 2012 zde: <http://jinepravo.blogspot.cz/2012/04/jan-gronsky-jak-zmarit-celostatni.html>

²³ Sněmovní tisk č. 695/0 z roku 2000. Vládní návrh zákona o referendu. Dodatková zpráva, zvláštní část, 1. 4

přezkoumat Ústavní soud, pouze však na návrh prezidenta republiky, jedné z komor Parlamentu nebo vlády. Vedle preventivní byla tedy stanovena i možnost následné kontroly ústavnosti a zákonnosti postup, nebo „by nebylo vhodné, aby po provedení referenda, při jeho kladném výsledku, Ústavní soud případně rušil tento výsledek pro vady, k nimž došlo před vyhlášením výsledku referenda.“²⁴ Výsledky neústavního referenda, případně referenda, kterého se zúčastnil menší počet občanů, než stanovovalo kvorum, se nevyhlásily.

Pokud k vyhlášení výsledku došlo, provedlo se tak ve Sbírce zákonů a ve stejné věci se pak mohlo referendum konat nejdříve za 3 roky. Vyhlášený výsledek byl pro příslušné orgány závazným.

Novelizovat se měla Ústava, jednak její čl. 62, kde byla prezidentovi dána nekontrasignovaná pravomoc vyhlášovat referendum a jeho výsledek, jednak čl. 87, kde Ústavnímu soudu byla pravomoc předsbírání a následné kontroly ústavnosti hlasování. Nepočítalo se se změnou čl. 66, v případě uvolnění úřadu prezidenta tudíž nebylo možné, aby se referendum konalo, protože nikdo neměl pravomoc vyhlásit ani samotné hlasování, ani jeho výsledky.

Důvodová zpráva odhadovala náklady, které by bylo nutné na konání referenda vynaložit. Početná částka 500 milionů Kč, případně neměly být poskytovány jakékoli příspěvky ze státního rozpočtu politickým stranám a hnutím.

Pro úplnost, cesta vládního návrhu ústavního zákona se zastavila v Poslanecké sněmovně 25. 1. 2001, ve kterém případě. Pro návrh se vyslovilo 98 poslanců, tímto říšskou většinu všech poslanců stanovenou pro přijetí ústavního zákona se tedy naplnit nepodařilo.²⁵

B) Vládní návrh ústavního zákona o referendu z roku 2001

Ve stejném volebním období Poslanecké sněmovny byl předložen i druhý vládní návrh, tentokrát ve sněmovním tisku č. 1039 z roku 2001. Stejný byl počet účastníků i článků – tři a osm.

Pozitivní vymezení potenciálně předložených otázek zůstalo stejné – zásadní otázky vnitřní nebo zahraniční politiky státu. Negativní vymezení bylo taktéž

²⁴ Tamtéž

²⁵ Výsledky hlasování dostupné zde: <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=24341>

obsaženo, zachován z stal zákaz hlasování o změn podstatných náležitostí demokratického právního státu, stejně jako o změnu ústavně zaručených práv a svobod. Dále se ani v tomto případě nesmělo rozporovat s mezinárodními závazky České republiky, nesmělo být použito pro obsazování a uvolňování funkcí, pro zásahy do moci soudní i pro výkon moci zákonodárné. Odlišně formulováno bylo omezení otázek o veřejných financích, podstatou nicméně zstala stejná jako u předchozího návrhu. Navíc tento návrh zákona počítal i s referendem o přistoupení České republiky k Evropské unii, které stanovil jako obligatorní pro rozhodnutí o tomto přistoupení. Položená otázka měla znít následovně: „*Souhlasíte s tím, aby se Česká republika stala podle Smlouvy o přistoupení České republiky k Evropské unii členským státem Evropské unie?*“²⁶ Zde použitá formulace je totožná s otázkou, jaká byla při konání referendu nakonec opravdu použita. Přibyla jedna velmi důležitá podmínka, která patří k uváděným definičním znakům referenda - otázky musely být formulovány takovým způsobem, aby na ně mohlo být odpovězeno „ano“ i „ne“. Opuštěna byla předchozí formulace minimálního věku pro účast v hlasování, možnost volit do Senátu byla nahrazena možností volit do Parlamentu. Jedná se o změnu i formální, minimální věk zstal na hranici 18 let. Hlasování mělo probíhat pouze na území České republiky.

Ve věci vyhlášení referenda se od předcházejícího vládního návrhu nic nezměnilo. Vyhlášení prováděl prezident na návrh komory Parlamentu, vlády, nebo 300 000 občanů starších 18 let, znovu do 30 dnů od doručení návrhu (resp. od podpisu Smlouvy o přistoupení ČR k EU). Bez zásahů byla ponechána preventivní kontrola ústavnosti, jednoznačnosti a srozumitelnosti položené otázky Ústavním soudem. Naopak poměrně zásadní změna se týkala doby konání - namísto 90 až 120 dnů od doručení návrhu, se referendum muselo konat ve stejné době, tentokrát však od jeho vyhlášení ve Sbírce zákonů. Přidána je eventualita nevyhlášení i nekonání referenda v případě válečného a nouzového stavu a stavu ohrožení, která bude do budoucna obsažena ve všech podrobněji rozebíraných návrzích.

Změnou z nejvýznamnějších je pak odpadnutí nutnosti splnění kvory hlasujících. K přijetí docházelo, když se souhlasně vyjádřila nadpoloviční většina zúčastněných občanů. Stejně jako u předchozího návrhu počítal tento s úpravou následné kontroly

²⁶ Sněmovní tisk č. 1039/0 z roku 2001. Vládní návrh ústavního zákona o referendu. 1. 1 odst. 2

ústavnosti postupu referenda. Vyhlášení samotného hlasování i jeho výsledk byla ponechána forma rozhodnutí prezidenta republiky, uveřejněného ve Sbírce zákonů. O stejné otázce smlo být hlasováno nejdříve po dvou letech, doba byla tedy oproti prvnímu návrhu o rok zkrácena. Výsledek referenda byl pro všechny orgány ve stejné moci závazným.

Navrhovaná novelizace Ústavy upravovala články 62 i 87; protentokrát neopomněla článek 66, a tak by vyhlášení referenda a jeho výsledku přešlo, v případě „bezprezidentského“ stavu, na předsedu vlády.

Obecná část doprovodné zprávy doznala změny vpravo minimálních, odhadované náklady na jedno referendum zůstaly ve výši 500 milionů Kč.

Druhý vládní návrh ústavního zákona o celostátním referendu prošel tímto v Poslanecké sněmovně 7. 2. 2002 a byl přijat nejnižším možným počtem hlasů, pro bylo 120 poslanců. Sněmovně nesouhlas však vyjádřil Senát a návrh zákona zamítl.²⁷

C) Vládní návrh ústavního zákona o celostátním referendu z roku 2005

V podobě tohoto vládní návrhu, zatím s nejdelším názvem, byl obsažen ve sněmovním tisku č. 914/0 z roku 2005 a byl předložen ve IV. volebním období Poslanecké sněmovny. Části zůstaly stále stejné, tentokrát však návrh počítal s článkem navíc, celkový počet byl devět.

Pozitivní i negativní vymezení možných otázek bylo, až na zanedbatelné formulace změněny, totožné s návrhem z roku 2001. Zůstaly pro ně platit tytéž podmínky: ústavnost, jednoznačnost, srozumitelnost a taková formulace, aby bylo možné odpovědět „ano“ i „ne“; k téže věci mohla být položena pouze jedna otázka, k rozdílným věcem otázek více. Minimální věk pro účast v hlasování nebyl poprvé uveden odkazem, bylo výslovně stanoveno, že právo hlasovat má každý občan České republiky, který nejpozději v druhý den konání referenda dosáhl 18 let.

Prezident republiky měl pravomoc rozhodnout o návrhu na vyhlášení celostátního referenda, tato pravomoc byla ovšem omezena pouze na případy, kdy obdržel více návrhů týkajících se obsahově stejné věci a těchto návrhů, jež považoval za

²⁷ Výsledky hlasování dostupné zde: <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=28018>

nevyhovující ve smyslu tohoto zákona. Ve všech ostatních případech byla stanovena povinnost referendum vyhlásit do 30 dnů, pokud byl návrh vládní a byl doručen s podpisy 101 poslanců nebo 41 senátorů, a do 60 dnů, pocházel-li od 500 000 občanů republiky. Důvodová zpráva předpokládala, že prováděcí zákon stanoví jako podmínku podpisu petice občanem jeho zletilost. Můžeme zaregistrovat změny oproti dřívejším vládním návrhům. Zatímco dříve měla, pro návrh na konání referenda od Poslanecké sněmovny i Senátu, stačit prostá většina hlasů, nový návrh požadoval většinu absolutní. A změna naprosto evidentní je ve dvou etinových náhrstu požadovaných podpisů občanů, čímž se dostává na velmi vysoké číslo celého přibližně milionu. Do 20 dnů byla stanovena možnost opravného prostředku jak proti pozitivnímu, tak proti negativnímu rozhodnutí prezidenta o vyhlášení referenda k Ústavnímu soudu.

Referendem mohlo být nově rozhodováno o souhlasu k ratifikaci mezinárodní smlouvy dle čl. 10a Ústavy. Návrh na posouzení souladu mezinárodní smlouvy s ústavním pořádkem mohl podat Ústavnímu soudu prezident od toho okamžiku, kdy mu byla smlouva předložena k ratifikaci, do dokončení procesu ratifikace.

Konání hlasování 90 - 120 dnů po jeho vyhlášení bylo částečně modifikováno z důvodů hospodárnosti a mělo-li se konat v posledních 6 měsících volebního období Poslanecké sněmovny nebo obecních zastupitelstev, bylo spojeno s volbami do těchto zastupitelských orgánů. Kворum účasti pro platnost stanoveno nebylo, rozhodnutí bylo přijato vyslovením souhlasu nadpoloviční většinou zúčastněných; k tomu se vyjádřovala i důvodová zpráva: „*Vláda nenavrhuje stanovit k platnosti výsledku referenda závazné kvorum účasti oprávněných osob na hlasování, tato podmínka není ve většině demokratických zemí v Evropě zakotvena a vláda nepovažuje za moudré ji požadovat. Kromě toho by stanovení kvorum účasti mohlo vyvolat značné problémy, nebo je téměř nemožné určit celkový počet oprávněných občanů, a to s přihlédnutím k tomu, že návrh ústavního zákona počítá s tím, že hlasování se zúčastní i občané České republiky žijící v zahraničí, jejichž počet není přesně znám.*“²⁸ Poprvé se tedy počítá s tím, že se hlasování zúčastní i občané Rv zahraničí. Zatímco forma vyhlášení referenda stanovena nebyla (a byla by řešena prováděcím zákonem), vyhlášení výsledku mělo probíhat zveřejněním

²⁸ Sněmovní tisk č. 914/0 z roku 2005. Vládní návrh ústavního zákona o celostátním referendu. Důvodová zpráva, zvláštní část, l. 5

rozhodnutí prezidenta ve Sbírce zákonů a bylo závazné pro příslušné státní orgány. Nové hlasování o stejné věci mohlo proběhnout nejdříve za dva roky.

V části novelizující Ústavu bylo, stejně jako u prvního vládního návrhu, opomenuto doplnit linku 66. Následná kontrola ústavnosti byla upravena stejným způsobem. Naopak preventivní kontrola se změnila v rozhodnutí Ústavního soudu o opravném prostředku proti rozhodnutí prezidenta o návrhu na vyhlášení celostátního referenda.

Důvodová zpráva uvádí poněkud matoucí a zavádějící informace o nákladech: „Například výdaje na vykonání referenda o přistoupení České republiky k Evropské unii činily za úkony hrazené z rozpočtu Ministerstva vnitra částku cca 50 mil. Kč s tím, že hlasování probíhalo pouze na území České republiky; pokud bude hlasování probíhat i v zahraničí, náklady se přiměřeně zvýší. Výdaje obecních úřadů se budou týkat především zajištění místností pro hlasování.“²⁹ Podobné celkové výdaje na „evropské referendum“ byly, dle částek uvedených mezi rozpočtovými kapitolami, následující: Ministerstvo vnitra 51 milion Kč, Český statistický úřad 50 milion Kč, Ministerstvo zahraničních věcí 3,6 milionu Kč, územní samosprávné celky 297 milion Kč, celkem tedy cca 401,6 milion Kč.³⁰ Daleko od pravdy proto nebyly odhady v důvodových zprávách k prvním dvěma vládním návrhům, které počítaly s částkou 500 milion Kč.

Návrh ústavního zákona byl schválen ve stejné věci v Poslanecké sněmovně většinou 127 hlasů a postoupen Senátu. Na schůzi dne 2. 12. 2005 bylo hlasováno o návrhu na zamítnutí postoupeného ústavního zákona, pro se vyslovilo 39 ze 46 přítomných senátorů.³¹

D) Vládní návrh ústavního zákona o celostátním referendu z roku 2012

Z podrobněji popisovaných poslední vládní návrh ústavního zákona o celostátním referendu, lze nalézt ve sněmovním tisku č. 661/0 z roku 2012. O jednu věc, oproti předchozímu návrhu, zvýšil jak počet částí, tak počet článků. Mezi dosud rozebíranými návrhy je tento dalece nejrozdílnější.

²⁹ Tamtéž, Důvodová zpráva, obecná část

³⁰ Sněmovní tisk č. 661/0 z roku 2012. Vládní návrh ústavního zákona o celostátním referendu. Důvodová zpráva, obecná část

³¹ Výsledky hlasování dostupné zde: <http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/hlasy?G=5639&O=5>

Občané České republiky mohli v referendu rozhodnout o včecích zásadních pro výkon státní moci, rozhodnout naopak nemohli o změnách podstatných náležitostí demokratického právního státu, jakož ani o bezpečnostních otázkách a otázkách státního rozpočtu. Tím je negativní výsledek kompletní, rozvádí jej pouze důvodová zpráva. Jako jisté omezení lze však považovat omezení rozhodování na „včecích zásadních pro výkon státní moci“. De facto je tím zúžena možnost hlasování, protože v předchozích návrzích uvedené „zásadní otázky vnitřní a zahraniční politiky“ s největší pravděpodobností nespádají do sféry moci výkonné. Je proto diskutabilní, zda by se v případě schválení tohoto ústavního zákona, dalo referendum využít pro jakékoli podstatnější rozhodnutí. Neméně od předchozích návrhů byla kritéria, která musí pokládaná otázka splňovat, stejná jako minimální věk pro hlasování.

Iniciativní pravomoci zůstaly zachovány pouze vládě a nejméně 250 000 plnoletým občanům. Adresátem občanského návrhu, který musel obsahovat i konkrétní otázku, o níž se mělo v referendu rozhodovat, byla vláda. Také na základě návrhu (byla-li iniciátorem sama, pak dle svého vlastního rozhodnutí) vypracovat návrh zákona o otázce předložené k rozhodnutí v celostátním referendu (dále také „návrh zákona o O“). Tento návrh mohl být, na návrh vlády, posouzen Ústavním soudem z hlediska souladu s ústavním zákonem o celostátním referendu. V případě kladného rozhodnutí soudu byl návrh zákona o O předložen Poslanecké sněmovně s tím, že jakékoli pozměňovací návrhy byly zakázány. V případě rozhodnutí záporného tímto vznikla překážka a nebylo možné návrh zákona o O Poslanecké sněmovně předložit. Občanský návrh tak mohl, obrazně řečeno, skončit v koši dřívě, než by se vůbec formulované otázky mělo zařadit hlasovat: vláda musela nejprve předpravit takový návrh zákona o O, který byl posouzen jako ústavní. Návrh pak musel projít (až na zákaz pozměňovacích návrhů v obou komorách) standardním legislativním procesem a odsouhlasen musel být nejen Poslaneckou sněmovnou, ale také Senátem, jehož nesouhlas nebylo možné přehlasovat. Schvalován byl tedy stejným způsobem, jaký Ústava předepisuje zákonům taxativně určeným v čl. 40, nebo se, alespoň podle důvodové zprávy, „ve své podstatě jedná o zákon volební“.³²

³² Tamtéž. Důvodová zpráva, zvláštní část, čl. 4

Referendum má vyhlášovat prezident do 30 dnů ode dne nabytí účinnosti zákona o otázce předložené k rozhodnutí v celostátním referendu (dále také „zákon o O“) tak, aby se konalo nejdříve 90 a nejpozději 120 dnů od vyhlášení tohoto zákona. Forma vyhlášení má být upravena prováděcím zákonem. Idea hospodárnosti a spojení referenda s případnými volbami zůstala zachována.

Aby bylo rozhodnutí z referenda platné, muselo se jej účastnit nejméně 50% oprávněných občanů. Znovu tedy bylo stanoveno kvorum, které jsme mohli naposledy zaznamenat ve vládním návrhu z roku 2000. Nadpolovinu v tštině účastníků se pak musela vyjádřit pro jednu z variant, aby bylo rozhodnutí přijato. Uplynutím dvou let odpadla předložka pro konání celostátního hlasování o stejné otázce.

Výsledek hlasování oznamoval prezident republiky stejným způsobem, jako se vyhláší zákon, ve Sbírce zákonů. Byl závazný pro všechny orgány, které jej mají provést.

Co se týká novelizace Ústavy, její rozsah byl větší než u předcházejících návrhů. Vedle článků 62, 66 a 87, u kterých se již novelizace dříve objevovaly, se nově přidalo doplnění článku 10a (...souladu daného v celostátním referendu...), článku 40 (zákon o předání do výtu specificky přijímaných zákonů), článku 42 (vláda podává návrh zákona o O) a článku 89 (negativní rozhodnutí Ústavního soudu o návrhu zákona o O bylo předložkou pro jeho předložení Poslanecké sněmovně).

Finanční dopad konání referenda na státní rozpočet byl odhadován dle částky, na kterou vyšlo referendum o přistoupení České republiky k Evropské unii v roce 2003. Jednalo se o přibližně 401 milionů korun, konkretizace výdaj je již uvedena výše.

Jak by to s návrhem zákona dopadlo, pokud by Nečasova vláda nepodala demisi, těžko odhadovat. Projednávání zákona skončilo ve 2. čtení, v obecné rozpravě. Předčasnými volbami na podzim roku 2013 a uplatněním principu diskontinuity mezi zákony projednávanými sněmovnou předvodní a znovuzvolenou tak legislativní proces zůstal nedokončen.

E) Poslanecký návrh ústavního zákona o celostátním referendu z roku 2014

Za nejambicióznější ze všech posuzovaných by se dal označit návrh předložený prostřednictvím sněmovního tisku 114/0 z roku 2014. Vedle toho, že jeho rámcový rozsah je jasně nejvyšší (13 článků), zůstávají zachovány tři části.

Pozitivní definice potenciálně položených otázek byla pojata taxativním (a ve své podstatě relativně abstraktním) výčtem. Lid měl možnost rozhodovat o všech vnitřní a zahraniční politiky státu, o návrzích ústavních i klasických zákonů a o souhlasu k ratifikaci či výpovědi mezinárodní smlouvy. Za relativně abstraktní výčet považují proto, že za „vnitřní nebo zahraniční politiky“ mohlo být považováno prakticky cokoli. Negativní vymezení obsahovalo zejména podstatných náležitostí demokratického právního státu, zásah do ústavně zaručených základních práv a svobod, rozhodnutí v rozporu s mezinárodními závazky České republiky a zasahování do moci soudní. Zakázaných otázek bylo méně než ve všech předcházejících návrzích ústavního zákona o celostátním referendu: „*Oproti jiným návrhům se hlasování nemá vztahovat k úpravám daňových, poplatkových nebo jiných platebních povinností tvořících příjmy ve veřejných rozpočtech a ustanovování jednotlivých osob do funkcí a k jejich odvolávání z funkcí.*“³³ Argumentováno bylo zkušenostmi jiných států, například USA, Švýcarska a Lichtenštejnska. Neměly zde však vyjádřit svůj skepticismus v případě srovnání naší, relativně mladé demokracie, se státy, kde má demokracie dlouhou tradici. Náležitosti položené otázky byly ponechány naprosto totožné s návrhy předchozími, stejně tak zletilost jako předpoklad pro účast v hlasování. Početlo se s tím, že by referendum probíhalo pouze na území České republiky.

Návrh na vyhlášení referenda mohly podat tři subjekty: prvním byla skupina 50 poslanců, druhým skupina 33 senátorů (početlo se tedy s 1/4 poslaneckého a 1/3 senátorského sboru), třetím vláda. Třetí skupinou pak byla občanská iniciativa zastoupená petičním výborem zodpovědným zejména za sběr podpisů. Tyto muselo být pod návrhem na vyhlášení celostátního referenda od zletilých občanů minimálně 100 000 a musely být shromážděny nejpozději do dvou let od zahájení jejich sběru. Oznámení o zahájení sběru podpisů se oznamovalo v Ústředním věstníku České

³³ Sněmovní tisk č. 114/0 z roku 2014. Návrh ústavního zákona o celostátním referendu. Dodatková zpráva, zvláštní část, 1. 1

republiky.³⁴ Návrh se doručoval prezidentu republiky. Splnil-li návrhující subjekt požadavky na něj kladené, předložil prezident návrh do jednoho měsíce od doručení Ústavnímu soudu pro posouzení položené otázky. Měsíční lhůta byla dána také Ústavnímu soudu, který posuzoval návrh z hlediska přípustnosti a navrženou otázku (příp. otázky) z hlediska jednoznačnosti a srozumitelnosti. Pokud byla/byly shledány bezproblémovými, měl prezident stanovenou povinnost vyhlásit, ve Sbírce zákonů, do 14 dnů od vykonatelnosti rozhodnutí Ústavního soudu, celostátní referendum. V opačném případě se referendum nevyhlásilo.

Ve všech dosud posuzovaných návrzích se počítalo s konáním referenda 90 - 120 dnů od doručení návrhu, resp. od vyhlášení referenda. V tomto ohledu se tento návrh ústavního zákona pohyboval v jiném časovém horizontu - počítalo s 6 měsíci až jedním rokem ode dne vyhlášení. Zachována byla zásada hospodárnosti a tím pádem spojení referenda s případnými volbami. Problematika vyhlášení referenda byla ponechána na prováděcím zákonu.

Úplnou novinkou bylo ustanovení čl. 7. Podle něho mělo být v českém rozhlase a v české televizi vyhlášeno nejméně 5 hodin vysílacího času, který se měl rozdělit rovnoměrně mezi navrhovatele a oponenty. Článek byl tedy obdobou úpravy volební kampaně před parlamentními volbami, která je však řešena ne přímo v ústavním zákoně, nýbrž v prováděcím zákoně č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky. V ustanovení tohoto článku shledávám problematiku zejména určení oponentů. Zatímco navrhovatelé jsou poměrně jasně (poslanci, senátoři, člen vlády, případně nejspíše členové petičního výboru), oponentem může být de facto kdokoli. Jak by se potom spravedlivě vybíral jejich zástupce (zástupci) pro argumentaci v diskusi o referendu by nejspíše muselo být upraveno prováděcím zákonem. Je také otázkou, zda by opravdu měl být vysílací čas vymezen, zda by nedocházelo k nepřátelivému ovlivňování ve veřejném mínění. Odpověď se pokoušela poskytnout důvodová zpráva: „Zaručte se tím dostatečně nezávislé informování ve veřejnosti jako pojistka proti případným komerčním nebo populistickým kampaním. Ve veřejných médiích musí být zárukou, že se ve veřejnosti bude moci seznámit s veškerými známými fakty a argumenty.“³⁵

³⁴ Tamtéž. Důvodová zpráva, zvláštní část, čl. 4

³⁵ Tamtéž. Důvodová zpráva, zvláštní část, čl. 7

Kvorum ú asti stanoveno nebylo, pro p íjetí rozhodnutí posta ovalo, aby se pro n j vyjád íla nadpolovi ní v tšina hlasujících. P íjaté rozhodnutí posléze oznamoval ve Sbírce zákon prezident republiky. Dvojího režimu se dostávalo úprav znovukonání referenda o téže otázce. Zatímco o otázce, o níž bylo p íjato a ádn vyhlášeno rozhodnutí, se sm lo konat nejd íve po dvou letech, referendum, které vyslovalo nesouhlas s p íjetím návrhu zákona, se mohlo opakovat nejd íve v následujícím volebním období Poslanecké sn movny.

Návrh ústavního zákona se zabýval i problematikou ne innosti prezidenta. Pokud ten ve stanovené lh t jednoho m síce nevyhlásil referendum, a byl povinen jej vyhlásit, mohl se navrhovatel referenda obrátit ve lh t dalšího jednoho m síce na Ústavní soud. Bylo-li rozhodnuto, že prezident nesplnil svou povinnost vyhlásit referendum, vyhlásilo se toto rozhodnutí obdobn jako zákon a pohlíželo se na n j jako na vyhlášení referenda. Ústavnímu soudu se tak, za ur itých podmínek, vlastn dostávalo pravomoci vyhlásit celostátní referendum.

Referendem p íjatá rozhodnutí byla závazná pro všechny orgány a osoby. Za velmi významné považuji aplika ní ustanovení, které nad azovalo zákon schválený v referendu nad jiné zákony: „*Je-li rozpor mezi zákonem schváleným v referendu a jinými zákony, postupuje se podle zákona schváleného v referendu*“.³⁶ V pomyslném žeb í ku p ednosti právních norem se tak zákon p íjatý v referendu dostával mezi mezinárodní smlouvy (l. 10 Ústavy: „(...) *stanoví-li mezinárodní smlouva n co jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.*“)³⁷ a zákony p íjaté Parlamentem. Nemyslím si, že by mohl být referendem schválený zákon postaven na rove mezinárodním smlouvám. Vycházím p i tom z ur ení otázek, o kterých nebylo možné v referendu rozhodovat - jednou z nich byla, jak jsem již zmínil výše, otázka sm ující k rozhodnutí, které by bylo v rozporu se závazky vyplývajícími pro eskou republiku z mezinárodního práva. Referendem schválený zákon pak mohl být m n n í rušen pouze novým zákonem schváleným v referendu. Vytvá el se tu tedy jakýsi mezistupe ve vnitrostátním právním ádu. Dosud platí, že Ústava m že být dopl ována nebo m n na jen ústavními zákony. Zákony mohou být m n ny jak zákony ústavními, tak jinými zákony. Nov by p íbyla kategorie zákon , které by nebylo možné zm nit ani zákony ústavními, ani zákony b žnými,

³⁶ Tamtéž. l. 10 odst. 2

³⁷ Ústavní zákon . 1/1993 Sb., Ústava eské republiky, l. 10

ale jen zákony přijatými v referendu. Otázkou je, jak by se postupovalo v případě rozporu „referendního zákona“ s ústavním zákonem, potažmo s Ústavou samotnou. Vzhledem k tomu, že ale byla garantována předsnost „jen“ před zákony, usuzují, že by zákon přijatý v referendu musel být zrušen, pokud by odporoval ústavnímu pořádku. V hypotetické situaci, kdy by se v referendu rozhodlo například o výrazném snížení či dokonce zrušení daní (viz. citace dříve zprávy výše), by tak mohlo dojít k paralýze státu, státní orgány by však nemohly dělat nic jiného, než organizovat nová hlasování s cílem obnovení těchto poplatků. Nepochybně by se rozhodnutí dostalo i před Ústavní soud, který by teoreticky mohl rozhodnout o rozporu například se základními zásadami demokratického právního státu a referendem přijaté rozhodnutí zrušit. Na referendem přijaté zákony se neměly plně vztahovat články 51 a 52 Ústavy.

Část ústavní novelizace opomněla ve výčtu zákonů, které měnily Ústavu, ústavní zákony č. 71/2012 Sb. a ústavní zákon č. 98/2013 Sb. Navrhovala pak novelizaci článků 62 a 87, opomněl tedy být vynechán článek 66. Preventivní kontrola ústavnosti byla stanovena jako obligatorní, následnou kontrolu naproti tomu tento návrh neeší a Ústavnímu soudu nedával v této souvislosti žádné pravomoci. V novele se jí jen dříve zpráva v obecné části, kde nerozvitou v této stanovila, že „(p)řezkoumání referenda provádí Ústavní soud“.³⁸

Číselný odhad výdajů uiněn nebyl, odkazovalo se pouze na proběhnuvší referendum o přistoupení České republiky k Evropské unii a na částku 400 milionů Kč. Zástupce navrhovatele poslanec Okamura uvedl k otázce výdajů celostátního referenda: „*Otázka, kolik jednotlivé referendum stojí, je lichá, přímá demokracie neskutěně zefektivuje chod státu.*“³⁹

Návrh byl Poslanecké sněmovně předložen 29. 1. 2014 a rozeslán poslancům o den později. Vláda vyjádřila své nesouhlasné stanovisko 3. 3. 2014 a svůj nesouhlas odvolávala následovně: již výše zmíněný problém nadřazenosti zákona přijatého v referendu vůči ostatním zákonům, příliš široké vymezení okruhu otázek, o nichž se referendum má konat (a explicitně vyjádřená obava o otázky spojené se státním

³⁸ Sněmovní tisk č. 114/0 z roku 2014. Návrh ústavního zákona o celostátním referendu. Dříve zpráva, obecná část

³⁹ Článek z 21. ledna 2014 „*Kolik budou stát referenda? Lichá otázka, víc se ušetří, říká Okamura*“, dostupný zde: http://zpravy.idnes.cz/rozhovor-s-tomiem-okamurou-o-referendu-fci-/domaci.aspx?c=A140120_144306_domaci_jw

rozpočetem). Dále vláda argumentovala oslabením samotných principů zastupitelské demokracie, malou provázaností s Ústavou v oblasti úpravy schvalování návrhů zákonů v referendu, problematický vztah schvalování ústavních zákonů v referendu a nutnosti kvalifikované většiny pro jejich schválení parlamentní cestou dle čl. 39 odst. 4 Ústavy, nebo nedostatečnou ochranou před zásahy do správního řízení, do předsoudního stadia trestního řízení a do otázek obsazování veřejných funkcí. K problematice obsazování funkcí se ostatně vyjadřuje dle vodováhy zpráva, s níž se ovšem vládní stanovisko nijak nevypořádává. Poslední vládní výtkou je nestanovení minimálního kvora hlasujících pro platnost výsledku referenda, která by společně s relativně nízkou hranicí minimálního počtu podpisů podporujících jeho vypsání mohla, podle vlády, zapříčinit situaci, kdy o zásadních vécích výkonu státní moci rozhodne výrazná menšina osob.⁴⁰ K otázce angažovanosti oprávněných občanů se pokouším nastínit svůj názor v závěrečné kapitole práce. Projednávání tisku bylo zahájeno na poštovní schůzce Poslanecké sněmovny, konané od 18. 3. 2014. První čtení proběhlo 25. 3. 2014 a byl podán návrh na zamítnutí návrhu ústavního zákona, o němž se hlasovalo. Ve prospěch zamítnutí se vyslovilo 102 a v neprospěch 33 ze 152 přítomných poslanců.⁴¹ Ani tímto návrhem tak nebylo celostátní referendum zakotveno v právním řádu České republiky.

IV. Referendum o přistoupení České republiky k Evropské unii

Jediné celostátní referendum, které v České republice od jejího vzniku proběhlo, bylo zaměřené na otázku přistoupení k Evropské unii. Vzhledem k tomu, že žádný obecný zákon upravující celostátní referenda přijat nebyl, bylo nutné upravit toto všelidové hlasování ústavním zákonem ad hoc.

Prvním návrhem zákona o referendu o vstupu ČR do EU předložila skupina poslanců již v roce 1999. Na jednání Poslanecké sněmovny se pak tento návrh dostal ve sněmovním tisku 171/0. Přes nesouhlasné stanovisko vlády prošel opakovaným druhým čtením, ve kterém byl nakonec schválen⁴² a následně postoupen

⁴⁰ Sněmovní tisk č. 114/1 z roku 2014. Stanovisko vlády k tisku č. 114/0 z roku 2014

⁴¹ Výsledky hlasování dostupné zde: <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?g=58818&l=cz>

⁴² Výsledky hlasování dostupné zde: <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?g=16234&l=cz>

Senátu. Horní komora Parlamentu však vrátila návrh zákona zpět Poslanecké sněmovně, která zákon nepřijala, do absolutní většiny scházely její hlasy.⁴³

Druhý návrh byl senátní, dostal se do sněmovního tisku č. 996/0 v roce 2001. Nesouhlasné stanovisko vyjádřila vláda, Poslanecké sněmovna projednávání návrhu zákona v únoru 2002 přerušila a projednávání již nebylo obnoveno.

V dalším volebním období Poslanecké sněmovny byl předložen další senátní návrh, konkrétně ve sněmovním tisku 50 z roku 2002. Návrh ústavního zákona o referendu o přistoupení ČR k EU byl předložen dolní komoře Parlamentu v září, vláda vyjádřila své souhlasné stanovisko. Ve stejném tení byl návrh ústavního zákona schválen bezpečenou většinou 180 hlasů⁴⁴ a postoupen Senátu. V polovině listopadu byl i zde byl návrh schválen všemi 67 přítomnými senátory⁴⁵ a na konci měsíce doručeno prezidentovi k podpisu. Poslední potřebný podpis přidal předseda vlády na začátku prosince a 13. prosince 2002 byl ústavní zákon vyhlášen ve Sbírce zákonů v částce 179 pod číslem 515/2002 Sb. a s účinností od 1. března 2003 (dále také „ústavní zákon o přistoupení ČR k EU“).

Ústavní zákon obsahoval tři části a osm článků. Hned v prvním odstavci prvního článku stanovil celostátní referendum jako jedinou možnost rozhodnutí o přistoupení České republiky k Evropské unii. Otázka v referendu, jak již bylo uvedeno výše, zněla „*Souhlasíte s tím, aby se Česká republika stala podle smlouvy o přistoupení České republiky k Evropské unii členským státem Evropské unie?*“⁴⁶ Hlasovací právo měl každý občan starší 18 let a hlasování probíhalo pouze na území České republiky. Pamatovalo se na zásadu hospodárnosti a počítalo se proto s možností spojení referenda s jinými celostátními volbami (k čemuž ovšem nakonec nedošlo). Prezidentovi byla stanovena povinnost vyhlásit referendum ve Sbírce zákonů do 30 dnů od podpisu smlouvy o přistoupení České republiky k Evropské unii (dále také „smlouva o přistoupení“) tak, aby se konalo ve lhůtě 30 – 60 dnů od jeho vyhlášení. Zákon předvídal možnost negativního výsledku referenda a upravil tedy i možnost opakovaného referenda. Nové vyhlášení referenda mohly

⁴³ Výsledky hlasování dostupné zde: <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=23602>

⁴⁴ Výsledky hlasování dostupné zde: <http://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=30109>

⁴⁵ Výsledky hlasování dostupné zde: <http://senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/hlasy?G=2756&O=3>

⁴⁶ Ústavní zákon č. 515/2002 Sb., o referendu o přistoupení České republiky k Evropské unii a o změně ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších ústavních zákonů, § 1, odst. 2

potom prezidentovi navrhnout nejmén dv p tny poslanc i senátor , p ípadn vláda. Minimální doba mezi prob hnutím a vyhlášením nového referenda ovšem nesm la být kratší dvou let. Byly-li spln ny podmínky, prezident m l vyhlásit referendum do 30 dn ode dne podání návrhu, konat se muselo nejpozd ji do 90 dn ode dne podání návrhu. Kvorum pro platnost referenda stanoveno nebylo, sta ilo, aby se kladn vyjád ila nadpolovi ní v tšina zú astn ých ob an , p i emž „()ešení p íjaté v R ohledn zp sobu provedení referenda a zajišt ní legitimacy dosaženého výsledku není, jak ukazuje praxe evropských stát , jedín možné, i když je efektivní. Odpovídá více liberálnímu principu, nebo rozhodují ti oprávn ní ob ané, kte í se cht jí referenda zú astnit, na rozdíl od principu demokratického, jenž by vyžadoval k platnosti rozhodnutí p inejmenším ú ast nadpolovi ní v tšiny oprávn ých voli .“⁴⁷ I s návrhy prosazujícími demokratický princip referenda jsme se, v d íve vládou navrhovaných ústavních zákonech, setkali (viz. návrhy z let 2000 a 2012). Zcela v dikci l. 10a odst. 2 Ústavy pak souhlas daný v referendu nahrazoval souhlas Parlamentu k ratifikaci smlouvy o p istoupení. Výsledek referenda se vyhlašoval ve Sbírce zákon .

Ústava byla tímto ústavním zákonem novelizována ve t ech svých lánkách. Jednalo se o l. 62, kdy prezidentovi p íbyla nekontrasignovaná pravomoc vyhlašovat referendum; tato pravomoc v Ústavou p edvídaných p ípadech p echázela, dle l. 66, na p edsedu Poslanecké sn movny. Ústavní soud získal dv nové pravomoci – mohl rozhodovat o opravném prost edku proti rozhodnutí prezidenta nevyhlásit referendum a o souladu postupu p í provád ní referenda s tímto ústavním a s provád cím zákonem. Celou tuto novelizaci zrušil ústavní zákon . 71/2012 Sb.

Pro provedení ústavního zákona byl p íjat zákon . 114/2003 Sb., o provád ní referenda, který obsahoval podrobn jší úpravu navrhování, vyhlašování a konání referenda, stejn jako vyhlašování jeho výsledk . Pro jeho p íjetí byla ústavním zákonem o p istoupení R k EU pot eba schválení jak Poslaneckou sn movnou, tak Senátem (tj. režim l. 40 Ústavy). Pro provedení n kterých jeho ustanovení, zejména technického rázu, byla vydána vyhláška . 115/2003 Sb.⁴⁸

⁴⁷ PAVLÍ EK V. a kolektiv: *Ústavní právo a státov da, II. díl. Ústavní právo eské republiky*. 1. úplné vydání. Praha: Leges, 2011, 1120 s. ISBN 978-80-87212-90-5. Str. 602

⁴⁸ Tamtéž. Str. 454

Referendum o přistoupení České republiky k Evropské unii proběhlo, dle rozhodnutí prezidenta republiky publikovaného ve Sbírce zákonů pod č. 116/2003, 13. a 14. června 2003. Výsledky byly ve Sbírce zákonů vyhlášeny 9. července 2003 oznámením prezidenta republiky a vyplynulo z nich, že se referenda zúčastnilo 4 457 206 hlasujících, celkový počet kladných hlasů byl 3 446 758 a záporných hlasů 1 010 448. Kladné hlasy tak převážily více než 77% nad hlasy zápornými. Prezident tedy konstatoval, že „přistoupení České republiky k Evropské unii bylo v referendu schváleno.“⁴⁹ Tím pádem byl dán souhlas k ratifikaci smlouvy o přistoupení prezidentem republiky.

Dne 16. ledna 2004 podala skupina 41 poslanců Ústavnímu soudu návrh na posouzení souladu smlouvy o přistoupení s ústavním pořádkem. Tento návrh však bylo možné podat pouze od doby, kdy byl dán souhlas k ratifikaci, do doby, kdy byla smlouva ratifikována. Vzhledem k tomu, že k ratifikaci došlo 30. září 2003, Ústavní soud proto shledal návrh poslanců nepřijatelným.⁵⁰

Dohromady obdržel Ústavní soud 28 stížností na referendum o přistoupení České republiky k Evropské unii, z nichž „nesplnilo 13 všechny právní náležitosti, a soud se jimi proto vůbec nezabýval. Zbytek stížností, tedy 15, nebylo opodstatněných.“⁵¹

Závěr

Pro pohled na mezinárodní úpravu referenda bohužel nezbývá prostoru, proto si dovoluji odkázat na texty „Referendum“ Pavla Pechance a „Formy přímé demokracie a participace a jejich uplatnění ve světě“ Vojtěcha Rygla, kde jsou analyzovány přístupy k referendu v evropských a jedné africké zemi.⁵²

Při porovnávání jednotlivých návrhů ústavních zákonů o celostátním referendu (a už byl jejich přesný název jakýkoli), jsem zaregistroval prvky upravované často rozdílným způsobem. Pokusím se shrnout nejspornější a zároveň nejdůležitější

⁴⁹ Oznámení prezidenta republiky z 9. července 2003, o vyhlášení výsledků referenda o přistoupení České republiky k Evropské unii konaného ve dnech 13. června 2003 a 14. června 2003, vyhlášené pod č. 116/2003 Sb.

⁵⁰ Usnesení Ústavního soudu ze dne 4. března 2004, sp. zn. Pl. ÚS 1/04

⁵¹ Lánek z 8. července 2003 „Klaus má že vyhlásit výsledky referenda, stížnosti neprošly“, dostupný zde: <http://www.novinky.cz/domaci/11144-klaus-muze-vyhlásit-vysledky-referenda-stiznosti-neprosly.html>

⁵² ANTOŠ M., WINTR J. (eds.): *Volby, demokracie a politické svobody*. Praha: Leges, 2010, 224 s. ISBN 978-80-87212-62-2. Kapitola 9 a 10

ustanovení, jež by, podle mého názoru, měl návrh ústavního zákona obsahovat a předejst u sv. j. návrh.

V první řadě se rozhodně jedná o vymezení otázek, k nimž bude možné referendum vyhlásit a naopak těch, u kterých bude vyhlášení lidového hlasování zakázáno. Toto vymezení bylo pojmáno různě široce, osobně bych se v pozitivním výkladu přikláněl k „zásadním vnitřním i zahraničním otázkám“ (lze si představit prakticky cokoli), ve výkladu negativním bych pak upřednostnil spíše výčet širší (zrna demokratických zásad právního státu, obsazování funkcí a odvolávání z nich, příjmy veřejných rozpočtů, zásahy do moci soudní). Má preference vychází z názoru, že prevence rozporuplných rozhodnutí je lepší, než potýkání se s jejich následky.

Dále by měl ústavní zákon rozhodně upravovat subjekty způsobilé navrhnout vyhlášení referenda. Souhlasím s přístupem, který brání zneužívání institutu celostátního referenda. Iniciativa 50 poslanců a 33 senátorů mi, vzhledem k početnosti obou komor, přijde dostatečná. Vláda by, podle mého názoru, tuto iniciativní možnost mít neměla vzhledem k tomu, že stojí na divoké půdě, kterým svévola je. Lidová iniciativa je, myslím si, nutností. Nejzásadnější otázkou je pak počet podpisů nezbytných pro úspěšný návrh na vyhlášení referenda, který by neměl být ani příliš malý (hrozba zneužití), ani příliš velký (v praxi téměř nemožnost konání). Z mého pohledu je tento ideální počet 100 – 150 tisíc lidí. Ve srovnání s podpisem pro kandidáty v prezidentských volbách 2013 by pak stálo za úvahu i stanovení menšího množství podpisů, kolem 50 tisíc, které by ovšem musely být úředně ověřené.

S vyhlásováním referenda ve Sbírce zákonů jako pravomocí prezidenta se ztotožňuji, stejně tak s minimálním věkem 18 let pro možnost hlasování. Prezident by ovšem neměl mít možnost rozhodovat, zda referendum vyhlásí či nikoli, za splnění předepsaných podmínek by vyhlášení mělo být jeho povinností. Naopak se nemohu ztotožnit s obsahem návrhu, který požadoval přijetí návrhu jako samostatného zákona, což zbytečně vyžaduje, aby návrh lidové iniciativy schválili poslanci, a tímže tak být velkou překážkou pro konání referenda. V případě určení lhůt bych se přikláněl k návrhu, aby se referendum konalo nejpozději do šesti měsíců od podání návrhu. Možnost přijetí zákona v referendu bych neupíral,

nicmén by byl omezen negativním vymezením možných položených otázek a bylo by jej možné zrušit i změnit ústavním zákonem (Ústavní soud by zde měl pravomoc kontroly ústavnosti i bez návrhu).

Jedním z nezbytných prvků je, dle mého, presence Ústavního soudu. Obligatorní preventivní kontrola ústavnosti položené otázky a vyhlášení referenda i bez návrhu, fakultativní následná kontrola ústavnosti pro návrh referenda na návrh vlády, skupiny poslanců i senátorů, se mi jeví jako nejlepší volba. Výsledek referenda by měl být celospolečensky závazný.

Poslední otázkou, kterou považuji za klíčovou, je stanovení kvora pro platnost referenda. Myslím si, že by žádná minimální účast pro platnost hlasování stanovena být neměla. Voleb a hlasování se účastní lidé, kteří jsou společensky aktivní, mají zájem o dění okolo sebe a chtějí vyjádřit svůj názor. Neúčast se dá také vyložit jako vyjádření názoru, vyjádření nezájmu o společenský život. I kdyby se pouhá desetina občanů chtěla podílet na rozhodování, neměly by jí být do cesty stanovena překážky. Rozhoduje totiž o životě svém a svých potomků, za něž nese zodpovědnost; lidé s nezájmem toto rozhodování odmítají a odpovědnosti za svůj budoucí život se tak vůbec nevzdávají. S nadpoloviční většinou hlasů účastníků potěbnou pro přijetí rozhodnutí, na které se shodly všechny návrhy, souhlasím, stejně tak s možností konání nového hlasování o stejné otázce nejdříve po dvou letech.

Pokud bych mezi podrobněji rozebíranými návrhy měl vybrat jeden, který bych podpořil, jednalo by se o návrh z roku 2001. Důvodem je nejvážší shoda návrhu zákona s mým představením v zásadních otázkách, kterým jsem se věnoval výše.

Domnívám se, že by institut celostátního referenda v České republice měl být zaveden. Na které otázky jsou totiž, dle mého názoru, natolik podstatné, že by lidé jako zdroj státní moci měli mít možnost se k nim vyjádřit přímo a nikoli jen prostřednictvím voleb. Přijímání ad hoc zákonů pro jednotlivé případy považuji za neefektivní.

Na úplný závěr, po neúspěchu posledních dvou poslaneckých návrhů zákona o celostátním referendu přislíbila vláda brzké představení vlastního návrhu zákona, který by se tak měl stát v pořadí pátým vládním návrhem od vzniku samostatné České republiky.

Seznam použitých zdroj

Monografie, učebnice, komentáře

1. PAVLÍ EK V. a kolektiv: *Ústavní právo a státov da, I. díl. Obecná státov da*. 1. vydání. Praha: Linde Praha a.s. – Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hoínkové a Jana Tuláka, Opletalova 35, 115 51 Praha 1, 1998, 365 s. ISBN 80-7201-141-3.
2. PAVLÍ EK V. a kolektiv: *Ústavní právo a státov da, II. díl. Ústavní právo eské republiky*. 1. úplné vydání. Praha: Leges, 2011, 1120 s. ISBN 978-80-87212-90-5.
3. KLÍMA K. et al.: *Komentář k Ústavě a Listině*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Benk, 2009, 1441 s. ISBN 978-80-7380-140-3.
4. ANTOŠ M., WINTR J. (eds.): *Volby, demokracie a politické svobody*. Praha: Leges, 2010, 224 s. ISBN 978-80-87212-62-2.

lánky

1. GRONSKÝ J.: *Jak zmařit celostátní referendum*. In: www.jinepravo.blogspot.cz [online]. 2012 [cit. 2012-04-11]. Dostupné zde: <http://jinepravo.blogspot.cz/2012/04/jan-gronsky-jak-zmarit-celostatni.html>

Judikatura

1. Usnesení Ústavního soudu ze dne 4. března 2004, sp. zn. Pl. ÚS 1/04

Právní předpisy

1. Zákon č. 37/1918 Sb., o prozatímní ústavě
2. Zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje Ústavní listina československé republiky
3. Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava československé republiky
4. Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava československé socialistické republiky
5. Ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci
6. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
7. Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku
8. Ústavní zákon č. 294/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava československé socialistické republiky a ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci, a kterým se zkracuje volební období národních výborů
9. Ústavní zákon č. 327/1991 Sb., o referendu
10. Ústavní zákon č. 395/2001 Sb., kterým se mění ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

11. Ústavní zákon . 515/2002 Sb., o referendu o p istoupení eské republiky k Evropské unii a o zm n ústavního zákona . 1/1993 Sb., Ústava eské republiky, ve zn ní pozd jších ústavních zákon
12. Ústavní zákon . 71/2012 Sb., kterým se m ní ústavní zákon . 1/1993 Sb., Ústava eské republiky, ve zn ní pozd jších ústavních zákon
13. Ústavní zákon . 98/2013 Sb., kterým se m ní ústavní zákon . 1/1993 Sb., Ústava eské republiky, ve zn ní pozd jších ústavních zákon
14. Zákon . 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu eské republiky
15. Zákon . 114/2003 Sb., o provád ní referenda o p istoupení eské republiky k Evropské unii
16. Rozhodnutí prezidenta republiky z 25. dubna 2003, o vyhlášení referenda o p istoupení eské republiky k Evropské unii, vyhlášené pod . 116/2003 Sb.
17. Oznámení prezidenta republiky z 9. ervence 2003, o vyhlášení výsledk referenda o p istoupení eské republiky k Evropské unii konaného ve dnech 13. ervna 2013 a 14. ervna 2013, vyhlášené pod . 206/2003 Sb.
18. Vyhláška . 115/2003 Sb., kterou se provádí n která ustanovení zákona . 114/2003 Sb., o provád ní referenda o p istoupení eské republiky k Evropské unii a o zm n n kterých zákon

Ostatní

1. Sn movní tisk . 695/0 z roku 2000. Dostupný zde: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=3&T=695>
2. Sn movní tisk . 1039/0 z roku 2001. Dostupný zde: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=3&T=1039>
3. Sn movní tisk . 914/0 z roku 2005. Dostupný zde: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=4&T=914>
4. Sn movní tisk . 661/0 z roku 2012. Dostupný zde: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=6&T=661>
5. Sn movní tisk . 114/0 z roku 2014. Dostupný zde: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=7&T=114>
6. Sn movní tisk . 114/1 z roku 2014. Dostupný zde: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=7&ct=114&ct1=1>
7. Výsledky hlasování na webu Poslanecké sn movny Parlamentu R. www.psp.cz
8. Výsledky hlasování na webu Senátu Parlamentu R. www.senat.cz
9. *Klaus m že vyhlásit výsledky referenda, stížnosti neprošly.* www.novinky.cz [online]. 2014 [cit. 2003-07-08]. Dostupné zde: <http://www.novinky.cz/domaci/11144-klaus-muze-vyhlasit-vysledky-referenda-stiznosti-neprosly.html>
10. *Kolik budou stát referenda? Lichá otázka, víc se ušet í.* www.idnes.cz [online]. 2014 [cit. 2014-01-21]. Dostupné zde: http://zpravy.idnes.cz/rozhovor-s-tomiem-okamurou-o-referendu-fci-domaci.aspx?c=A140120_144306_domaci_jw